

TRIANON ÉS A MONARCHIA MAGYARORSZÁGI TÁBORNOKI ELITJE

— ◀ ▶ —
LIGETI DÁVID

1918. december 1. és 1919. január 1. között, néhány héttel az első világháborút az Osztrák–Magyar Monarchia számára lezáró padovai fegyverszünetet követően, az összeomlott birodalom teljes tábornoki állományát nyugalmazták. A háborúban szolgált generalitás elitjébe – vagyis a legalább háromcsillagos tábornokok körébe – összesen 178-an tartoztak.¹ Régóta vita tárgya, hogy közülük hányan tekinthetők magyarnak² – ugyanakkor a magyarországi kötődés viszonylag könnyen kimutatható. Jelen tanulmányom célja, hogy e csoport Trianon utáni helyzetét bemutassam: természetesen és szükségszerűen csak néhány tábornok sorsát van módom vázolni, de ezen érzékletes példákból általános következtetéseket is levonhatunk. Erre való tekintettel az elemzett személyek között szép számban akadnak nem magyar nemzetiségű tábornokok is.

Mielőtt a konkrét sorsokat bemutatom, érdemes felidéznünk a békediktátum azon rendelkezéseit, amelyek témánk szempontjából fontosak. A dokumentum 61. cikke kimondta: „Mindazok a személyek, akiknek illetősége [...] oly területen van, amely azelőtt a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeihez tartozott, a magyar állampolgárság kizárásával jogérvényesen annak az Államnak az állampolgárságát szerzik meg, amely az említett területen az állami főhatalmat gyakorolja”.³ Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a csonka-Magyarország határain kívül született magyar honosságú (állampolgárságú) tábornokok új állampolgárságot szereztek, hacsak nem éltek az ún. optálás intézményével, vagyis nem kérték hivatalosan azt, hogy hazánk állampolgárai maradjanak.

¹ Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai*, Budapest, Argumentum, 2010, 10.

² Balla Tibor hadtörténész egy hét pontból álló szempontrendszerrel állított fel, amelyből, ha hat pont teljesül egy adott személyre, akkor az illetőt magyarnak tarthatjuk. 1. Akik a történelmi Magyarország területén születtek; 2. magyar honosak voltak; 3. magyarul tökéletesen beszéltek; 4. nevük is magyar, horvát vagy német hangzású (őket elmagyarosodott bevándorló németeknek, horvátoknak vagy izraelitának tekinthetjük); 5. magyar nemesi címet vagy rangot birtokoltak; 6. főként a közös hadsereg magyarországi kiegészítésű és/vagy a magyar királyi honvédség alakulatainál, intézményeinél szolgáltak; 7. 1918 után Magyarországon éltek nyugdíjas éveiket. Uo. 14.

³ A békediktátum szövegét lásd: <http://www.trianon.hu/keret.phtml?trianon/tria1920/bekeszerz.phtml> (Letöltés: 2021. március 15.)

Ennek részleteit a 63. cikk szabályozta, amely a „békeszerződés” életbe lépése után egy évet adott erre a lépésre.

A jogi keretek bemutatása után célszerű rögzítenünk, hogy milyen főbb tendenciák határozták meg az egykori tábornokok mozgásterét. A császári és királyi haderő tábornokainak sorsát alapvetően a megbízhatóság kérdése szabta meg. A dualista állam romjain létrejövő új államok – így Ausztria és a Magyar Népköztársaság is – bizalmatlanul tekintett erre a katonai rétegre, elsősorban egy potenciális ellenforradalom vezéreit látva bennük. Ezek a tábornokok azzal is szembesültek, hogy miközben egész életüket és katonai pályájukat a császár és király szolgálata (dinasztikus elv) határozta meg, addig ebben az új világban a nemzeti elv érvényesült, amikor arra a korábban szinte indifferens kérdésre is válaszolniuk kellett, hogy milyen nemzetiséghez tartozóknak tekintik magukat. Szembe kellett nézni azzal is, hogy a megcsonkított Ausztriát és Magyarországot nem számítva, alapvetően *ab ovo* ellenségként tekintettek rájuk a létrejövő – szintén többnemzetiségű, de magukat nemzetállamoknak tituláló – új utódállamok. A következőkben tehát néhány egyéni – Trianon utáni – tábornoki életutat tekintek át.

STRAUSSENBURGI ARZ ARTUR⁴ BÁRÓ, CS. ÉS KIR. VEZÉREZREDES

Arz irányította operatív értelemben a dualista állam csapatait 1917 márciusától egészen a háború végéig – az Osztrák–Magyar Monarchia összes fegyveres erői Vezérkarának utolsó főnökeként.⁵ A tábornok az ezt megelőző időszakban sikeresen vezette a VI. hadtestet, majd az erdélyi harcokban az 1. hadsereget is. A nyugodt, békés nyugdíjas évek helyett azonban az öreg harcos életének egyik legkeményebb időszaka elé nézett, amely az első világhéget lezáró versailles-i békerendszer közvetlen következménye volt. Arz sorsa szinte esszenciáját nyújtja a határokkal szétszabdalt, felfordult Közép-Európa ekkori történelmének.

Míthogy Arz nagyszebeni születésű volt, a békediktátum értelmében román állampolgárrá vált, miután sem Ausztria, sem Magyarország felé nem nyújtott be optálási kérelmet. Nem egészen világos, hogy a vezérezredes milyen prekonceptiók alapján vélte úgy, hogy annak a Romániának megbecsült polgárává válhat, amely ellen a világháború folyamán meghatározó beosztásban harcolt. Nem igazolható iratokkal, de valószínűleg úgy vélte, hogy Románia hosszabb

⁴ A tábornok 1903-ig a német Arthur formulát használta, de miután egy magyar nemesi katonacsaládba nősült a rövid u-val írt, „h” nélküli alakot használta.

⁵ Életpályájához lásd Ligeti Dávid: *Előre, Arz!*, Kolozsvár, Kriterion, 2019.

távon fizetőképesebb hely lesz, azzal a csőd szélén tancoló Magyarországgal szemben, amelynek életképességét éppen Ausztriában kérdőjelezték meg igen erős módon. Mindazonáltal Arz hamarosan keserű leckét kapott a 20. századi kelet-európai történelemből.

1923. április 1-jétől Ion Brațianu miniszterelnök előterjesztése nyomán Románia megtagadta a nyugdíjfolyósítást azon egykori cs. és kir. tábornokoktól, törzstisztektől és tisztectől, akik nem a román állam területén laktak.⁶ Az érintett személyek között Arz volt a rangidős, aki 72 társa nevében levélben fordult Bethlen István gróf-miniszterelnökhöz, hogy segítséget kérjen ebben a kétségbeejtő helyzetben. A magyar politikai vezetés augusztus 20-án kelt válasza elutasította a beadványt, és „céltalannak” ítélte, hogy „Arz személyesen közbenjárjon a kérdésben”.⁷ A döntésben a magyar állam katasztrofális pénzügyi helyzete miatt jelentős szerepet játszhatott az a tény, hogy az érintettek nem kívántak optálni korábban, ezért idegenként tekintettek rájuk. Ezt követően 1923 novemberében Arz Romániába utazott, hogy rendezze a helyzetet, de útja kudarcba fulladt. A sajtóban ráadásul az a téves hír is elterjedt, hogy a nyugalmazott vezérezredest a románok internálták.

Arz helyzetét végül Horthy Miklós személyes döntése rendezte, amelyben a kormányzó a vezérezredesti nyugdíj 80%-át kitevő kegydíjat állapított meg részére. Néhány évvel később a Vezérkar egykori főnökét komoly támadások érték amiatt, hogy Bécsben élt a magyar állam által biztosított összegből, így kompromisszumos megoldásként havonta néhány napot Budapesten töltött.⁸ A tábornok 1935. július 1-jén halt meg – minden túlzás nélkül állítható, hogy a legkeservesebb nyugdíjas lét után, amely a Monarchia tábornoki elitjét érintette. Július 4-én azonban – a Horthy-korszak egyik legimpozánsabb temetése után – a budapesti Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra.

JÓZSEF ÁGOST FŐHERCEG, CS. ÉS KIR. TÁBORNAGY

József Ágost tábornagy sorsa jóval kedvezőbben alakult Arzénál – leszámítva a proletárdiktatúra időszakát. A világháború egyik legsikeresebb császári és királyi tábornokaként József Ágost már a harcok idején kiérdemelte a legmagyarabb

⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) K 28 1. csomó 2. tétel Belügyminisztérium 10375/1923.

⁷ MNL OL K 28 1. csomó 2. tétel M. kir. miniszterelnök 5425/1923. (1923. VIII. 20.)

⁸ Mindehhez lásd: Ligeti Dávid: *Quieta non movere?* Arz Artúr vezérezredesti nyugdíjas évei (1918–1935), in Marinovich Endre (főszerk.): *Historia est lux veritatis. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján*, II. kötet, Budapest, Magyar Napló – VERITAS, 2016, 227–229.

Habsburg jelzõt, így nem volt kérdés, hogy Magyarországon telepedett le. A háború utolsó napjaiban József főherceg IV. Károly által kinevezett *homo novus*ként a magyar belpolitika egyik meghatározó tényezője volt, aki azonban nem tudta megakadályozni a királyság összeomlását. Bár a Népköztársaság kiáltásakor hűségesküvet tett az új államra, a politikától visszavonultan élt. A Tanácsköztársaság időszakában lényegében alcsúti birtokára internálták.⁹

1919 augusztusában szűk három hétig Magyarország kormányzója volt, miután Budapesten erre a posztra vindikálta magát.¹⁰ Jóllehet, személyét az antant nem fogadta el, és így lemondásra kényszerült, a királyi herceg a Horthy-korszak egyik befolyásos személyisége maradt. Ezt egyrészt királyi származása, másrészt tábornagi rendfokozata is biztosította, amely révén a magyar királyi honvédség rangidős tábornoka volt.¹¹ Az antant döntése folytán azonban József Ágost nem tudott befutni hasonló karriert, mint Horthy Miklós altengernagy, továbbá jelentős birtokvesztések is érték Trianon következtében. 1926 és 1934 között a Magyar Tudományos Akadémia elnöke volt, a világháborúról szóló emlékirata pedig az egyik legfontosabb hadtudományi munkának számít. Tekintettel arra, hogy a Habsburg-Lotaringiai dinasztia tagjaként József Ágost relatíve fiatalon lett tábornok, a királyi herceg megélte a Magyar Királyság végleges összeomlását, és az NSZK-ban halt meg 1962-ben.

KÖVESSHÁZI KÖVESS HERMANN BÁRÓ, CS. ÉS KIR. TÁBORNAGY

Kövess Hermann Arzhoz hasonlóan erdélyi szász származású volt. A világháborúban igen sikeres tábornok pályája csúcsát 1918 novemberében érte el, amikor – a vég küszöbén – IV. Károly neki adta át a haderő feletti főparancsnokságot. Kövess magát nem definiálta egyértelműen magyarként – fia híres megállapítása szerint: „1918 és 1924 között is maradt, aki mindig is volt, császárhű, svarcgelb k. u. k. tiszt, egyszerre osztrák és magyar, aki az egész 1918-ban elsüllyedt és felosztott Habsburg Birodalmat hazájának tekintette.”¹² A tábornagy a háború után Bécsben telepedett le, majd 1924-ben meghalt.

A róla szóló hazai nekrológok magyar identitását hangsúlyozták, Szurmay Sándor volt honvédelmi miniszter például ekként fogalmazott: „Egyik legjelle-

⁹ Nánay Mihály: *Habsburg Józseffőherceg. A katona és politikus*, Budapest, Unicus, 2018, 204–205.

¹⁰ Uo., 235–237.

¹¹ Mi több, a magyar haderő ekkor elérhető legmagasabb rendfokozata a vezérezreduci volt.

¹² Ligeti: *Előre Arz!*, 14.

mesebb és legderekabb fia volt hazájának és minden magyar ember büszke lehet arra, hogy Kövess Hermann báró magyarnak született.”¹³

Kövess személye szintén felmerült 1919 nyarán, mint az ellenforradalom lehetséges vezetője (esetleg kormányzó-jelölt), mivel a magyarországi tábornokok között ő volt a rangidős, ráadásul Szegeden tartózkodott, de akkor nem vállalta a feladatot. Legfontosabb ellenérvei a következők voltak: gyengén tud magyarul, nem kapott erre a feladatra megbízást a királytól, végül pedig az ellenséggel nem tárgyal.¹⁴ (Ezt a személy-keresést ugyanis a franciák indították el.)

FRIGYES FŐHERCEG, CS. ÉS KIR. TÁBORNAGY

A Monarchia haderejének 1914 és 1916 közötti főparancsnoka Frigyes főherceg volt, aki a Habsburg-Lotaringiai dinasztia ún. tescheni ágából származott. A tábornagy kiterjedt birtokokkal rendelkezett a későbbi Ausztria, Csehszlovákia, valamint Magyarország területén, azonban előbbi két országban minden vagyonát konfiskálták.¹⁵ Egyedül magyaróvári birtokai maradtak meg számára – hazánk ugyanis azokat érintetlenül hagyta. Emiatt tekinthetjük Frigyes magyarországi kötődésűnek – József Ágosthoz hasonlóan ő is a Horthy-korszak egyik emblematis, ugyanakkor politikailag súlytalan személyisége volt. 1936 decemberében bekövetkező halálakor a nekrológok nem is világháborús működésére utaltak elsősorban, hanem a Trianon óta eltelt mintegy tizenhat esztendő eseményeit emelték ki.

A nehéz munka évei következtek ezután. Amint a főhadiszálláson példát adó egyszerűséggel élt és kora hajnaltól késő estig dolgozott, úgy a munka emberének bizonyult a polgári fronton is. Korán reggel kelt, de még az éjszakai órák is íróasztala mellett találták. Gazdaságának ügyei után mindig volt ideje arra, hogy érdekes életének eseményeit lerögzítse és írógépén saját maga kopogta készülő emlékiratainak gyors egymásutánban teljessé váló fejezeteit. 1928-ban, aranylakodalma napján, Horthy kormányzónak megleghangú levélben mondott köszönetet, egyrészt azért a lovagias vendégszeretetért amellyel a magyar nemzet a szerencsétlenség napjaiban fogadta,

¹³ Szurmay Sándor báró az elhunyt tábornagyról, *Az Újság*, XXII. évf., 198. szám, 1924. szeptember 28., 4.

¹⁴ Magyar László András: Nagyapám történeteiből. Hogyan lett Horthy Miklós Magyarország kormányzója?, *Holmi*, XXIV. évf., 2012/1, 72–73.

¹⁵ Ludwig Jedlicka: Friedrich, in *Neue Deutsche Biographie*, Band 5, Berlin, Duncker & Humblot, 1961, 525.

másrészt pedig, hogy lehetővé tette, hogy életének hátralévő napjait Magyarországon élje le. Ebből az alkalomból a főherceg a Nemzeti Múzeum számára *értékes alapítványt* is tett.¹⁶

HAZAI SAMU BÁRÓ, CS. ÉS KIR. VEZÉREZREDES

Hazai Samu magyar honvédelmi miniszter volt a világháború folyamán, majd IV. Károly 1917-ben az osztrák–magyar fegyveres erők utánpótlási ügyeinek főnökévé nevezte ki – lényegében tehát a tábornok irányította a Monarchia hadigazdaságát. Hazai az izraelita felekezethez tartozott huszonnégy éves koráig, amikor is katolizált, ekkor változtatta meg vezetéknévét Kohnról. A világháborúban szerzett státusát sikeresen megtartotta a Horthy-korszakban – ezen a tényen az 1938 utáni zsidóságot érintő restriktív intézkedések sem változtattak. Hazai reputációját különösen emelte az a tény, hogy a dualizmus időszakában a Ludovika egyik legfontosabb tanára volt, akinek döntő szerepe volt a magyar tisztképzés fejlesztésében. Ázsióját növelte barátsága Tisza Istvánnal, valamint az a tény, hogy az 1919. évi proletárdiktatúra az elsők között internálta. Bár a politikában jelentős szerepet 1918-at követően nem játszott, hadtudományi munkássága fontos részét képezte a hazai diszciplínának.¹⁷

SVETOZAR BOROVIĆ CS. ÉS KIR. TÁBORNAGY

Svetozar Borojević tábornagy joggal érdemelte ki a háború folyamán az Isonzó oroszánja *epitheton ornansszát* – lényegében ő irányította a Monarchia itteni hadműveleteit 1915 és 1917 között. A tábornok ortodox vallású volt, így felmenői vélhetően szerbek lehettek, de magát 1918 után egyértelműen horvátként definiálta. Borojević rendkívül népszerű volt a szlovén és horvát lakosság körében, mivel azon olaszok ellen harcolt, akik olyan területeket kívántak megszerezni, amelyekre e két nemzetiség is igényt tartott. Horvátországi tábornokként Borojević magyar nemesi címmel rendelkezett, és hadszíntéri eredményei folytán már a magyar grófi címet kívánta megszerezni – erre minden valószínűség szerint sor is került volna, amennyiben a Monarchia nem veszíti el a háborút.

¹⁶ [Sz. n.]: Meghalt Frigyes főherceg, *Pesti Napló*, LXXXVII. évf., 298. szám, 1936. december 31., 3.

¹⁷ Vitéz Csaszkcóczy Emil: Hazai Samu báró (1851–1942), *Magyar Katonai Szemle*, XII. évf., 1942/1, 656–658.

Az összeomlás személyes katasztrófát jelentett a tábornagy számára. Boroević a háborút követően Klagenfurtba vonult vissza, majd tárgyalásokat folytatott a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság képviselőivel Horvátországba történő áttelepedéséről, ezen felül tábornokként az új állam szolgálatába kívánt állni, ám Belgrádban – félve a hadvezér népszerűségétől – elutasították áttelepülési kérését,¹⁸ így optálására sem kerülhetett sor. Mindez annak ellenére történt, hogy a Monarchia szolgálatában a tábornagy a délszláv népek érdekeit is védte. A tábornok 1920-ban Klagenfurtban halt meg sztrókban – a betegség nyilván nem volt független az 1918 utáni hercehurcáktól.

DENTAI ROHR FERENC BÁRÓ, CS. ÉS KIR. TÁBORNAGY

A tábornagy a Monarchia kevésbé ismert parancsnokai közé tartozik, pedig Rohr Ferenc volt az első világháború előtt a magyar királyi honvédség utolsó főparancsnoka. Magyarországi honossága igen sajátosan alakult: jóllehet Aradon született, valójában nem volt hazánk németiségéhez köthető, mert csak ún. Tornisterkind volt, vagyis csehországi német altiszt édesapjának szolgálati helye volt a város. A későbbi tábornok azonban harminchét évesen magyar nemeslányt vett feleségül,¹⁹ és ekként magyarországi kötődése megerősödött. A bécsi vezérkari szolgálatból Fejérváry Géza lovassági tábornok, későbbi miniszterelnök hívta Magyarországra Rohrt, ahol a honvédségben egyre magasabb beosztásokat töltött be. 1914 augusztusától Olaszország hadba lépéséig a leendő délnyugati hadszíntér védelmi előkészületeit irányította, majd itt harcolt. 1917 márciusától az Erdélyt védő cs. és kir. 1. hadsereg parancsnoka. Ugyanebben az évben IV. Károly magyar bárói rangra emelte, dentai előnévvel.²⁰ A háború után Rohr Bécsben telepedett le, 1927-ben halt meg. Temetésén a magyar királyi honvédség küldöttsége is részt vett.²¹

¹⁸ Kocsis András: *A k. u. k. hadsereg az első világháborúban. Tények, vélemények*, PhD-disszertáció, kéziratban, Budapest, ELTE, 2001, 228.

¹⁹ Hajdu Tibor: A közös hadsereg tisztjei a dualizmus korában, *Századok*, CXXXI. évf., 1997/6, 1233.

²⁰ Balla: *A Monarchia*, 256.

²¹ [Sz. n.]: Dentai Rohr Ferenc báró, tábornagy (1854–1927), *Magyar Katonai Közlöny*, XV. évf., 1927/1, 1038–1039.

Uzsoki Szurmay Sándor báró, m. kir. vezérezredes

Uzsoki Szurmay Sándor báró, császári és királyi gyalogsági tábornokként 1917 februárja és 1918. október vége között magyar honvédelmi miniszter volt. A világháborút megelőző években sikeres tábornokként harcolt, különösen kitűnt az Uzsoki-hágón vívott csatában 1914 decemberében, amellyel a Limanowánál küzdő cs. és kir. erők jobbszárnyát fedezte. Szurmayt a proletárdiktatúra internálta – emiatt is vált a Horthy-korszak egyik fontos reprezentatív személyévé, noha a Nemzeti Hadseregben (1922-től ismét magyar királyi honvédség) aktív szerepet már nem vállalt, de „a trianoni paragrafusokkal megfojtott hazája és hadserege mellett írásaival mindig hitet tett”.²² Több fontos szociális egyesület, szervezet vezetője vagy tagja volt, illetve igazgatótanácsi beosztásokat kapott, amelyek révén elsődlegesen az állás nélkül maradt katonák helyzetét kívánta segíteni.²³

Szurmay valódi trianoni tragikuma azonban az volt, hogy megélte az ország újabb világháborús vereségét és az azzal járó újabb rendszerváltoztatás hajnalát. Kevéssel 1945 márciusában bekövetkezett halála előtt még abban bízott, hogy Arz temetéséhez hasonló lesz a búcsúztatója, amely szűk tíz évvel korábban mély hatást gyakorolt rá.²⁴ A valóság kijózanítóan más volt: Szurmay halálhírének már nem volt hírértéke – sorsa ekként a trianoni fátum végső beteljesedését is szimbolizálta. Világháborús működése, valamint pusztán személye egyértelműen nem volt „PC” ekkorra: legnagyobb sikereit ugyanis a Magyarországot fenyegető orosz csapatok ellen érte el. Az *orosz vörös veszedelem és Magyarország* című, 1921-ben megjelent munkája pedig „fasiszta irodalomként” került indexre 1945 júniusában.²⁵

FOGARASI TAMÁSY ÁRPÁD CS. ÉS KIR. TÁBORSZERNAGY

A Trianon utáni Magyarországon igen nagy megbecsülés övezte Tamásy Árpád táborszernagyot, aki Przemyśl védelmének egyik parancsnoka volt 1914–1915 folyamán. Bár az erőd orosz ostroma korántsem rendelkezik azzal az ismertség-

²² M. Tóth György: *A katonabáró. Szurmay Sándor, a Monarchia magyar hadvezére*, Budapest, MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár – Budapest Főváros XVI. kerületi Önkormányzata, 2017, 108.

²³ Uo., 109.

²⁴ Uo., 114.

²⁵ *Magyar Közlöny*, 1945. június 17., 8.

gel, amely a küzdelem volumene folytán elvárható lenne,²⁶ a Horthy-korszakban az első világháború egyik magyar csatájaként tekintettek rá, minthogy a védők nagyobb része magyarországi kiegészítésű alakulatokból állt. A tábornok erdélyi születésű volt, de Magyarország javára optált, és Budapesten telepedett le. 1939-ben halt meg, a nekrológok rendre kiemelték első világháborús érdemeit.

Az alárendelt hódolata és a bajtárs szeretete hozott bennünket össze ennél a koporsónál, amelyben halott vezérünk fekszik, hogy megadjuk neki az őt megillető tiszteletet. Vezére volt ő annak a hatvanezer magyarnak, akik beszorultak az osztrák várba, ahol az ő megjelenésével egy csapásra magyar szellem lett uralkodóvá. Az a magyar szellem, amely a világháború egyik legnagyobb magyar dicsőségét arathatta. Kimagasló katonai erényeiről már a történelem beszél. A haza iránti kötelességét a becsület és a harc mezején örökségül hagyta egy fiatalabb nemzedéknek. Bánatunknál csak büszkeségünk nagyobb, hogy az ő vezérlete alatt küzdhattunk. Ő volt maga a törhetetlen akarat, a bizalom és a hit, az ősi magyar erő megtestesítője és a harcos magyar katona élő példája. Köszönjük Neked, vezérünk, amit nehéz időkben értünk és a magyar becsületért tettél. Meghajtjuk előtted utoljára ezredeid oly sok dicsőséget látott zászlóinak megmentett foszlányait.²⁷

NÁDASI TERSZTYÁNSZKY KÁROLY CS. ÉS KIR. VEZÉREZREDES

Tersztyánszky a felvidéki Szakolcán született, így a trianoni rendelkezések szerint csehszlovák állampolgár lett. A tábornok Bécsben élt, de felesége bukovinai származása révén Románia is szóba került lehetséges letelepedési helyként. 1919 júniusában a tábornok hitvesével el is utazott a tartományba, de nem érezte jól magát a „Kis-Ausztriának” is nevezett egykori birodalomrészben.²⁸ Ezért felmerült opcióként a Csehszlovákiába való áttelepülés: „Mivel születési helyem szerint csehszlovákiai illetőségű vagyok, már csak a nyugdíj miatt sem marad más számomra, mint hogy ott megtelepedjek. De tulajdonképpen nem is tudom, hova tartozom, sem a magyarok, sem a csehek nem fizetik a járandóságomat.

²⁶ Az erőrendszer közel fél évig tartó véres harcok után 1915 márciusában kapitulált – a Monarchia százhusz ezer katonája esett hadifogságba, többen, mint a sztálingrádi csatában a németek részéről. Ligeti: *Előre, Arz!*, 69.

²⁷ [Sz. n.]: Eltemették Tamásy Árpád tábornagyt, *Új Magyarország*, VI. évf., 28. szám, 1939. február 4., 9.

²⁸ Pollmann Ferenc: *Balszerencse, semmi más? Tersztyánszky Károly cs. és kir. vezérezredes élete és pályafutása*, Budapest, Balassi, 2003, 129.

A tőkéből élek, [1920.] június óta sehonnan sem kapok egyetlen krajcárt sem” – fogalmazott egyik utolsó fennmaradt levelében.²⁹

Végül Bécsbe költözött vissza, ahol 1921. március 7-én halt meg. Mivel ekkor még nem zárult le a trianoni optálási időszak, Tersztyánszky özvegye megkísérelte elintézni a méltányos özvegyi nyugdíj folyósítását. A vezérezredes nyugdíját ugyanis csak 1920 márciusáig fizették ki, „az elmaradt összeg pótlólagos kifizetését kérvényező özvegy aktáját a bécsi hivatal Prágába volt kénytelen továbbítani, minthogy azt a tábornok születési helye alapján a csehszlovák állam intézte”.³⁰ Nincs nyoma azonban annak, hogy Tersztyánszky kérelmezte volna Prágától az állampolgárság megadását.

ÖSSZEGZŐ MEGÁLLAPÍTÁSOK

E konkrét tábornoki sorsok után szeretném összegezni a tapasztalatokat. Elmondható, hogy a versailles-i békerendszer új hatalmi keretei között általában a magyar származású tábornokok nem találták meg számításukat az országon belül. Az osztrák–magyar közös haderő szupranacionális jellege miatt azonban gondot jelentett a nemzetiséggel való azonosulás. A magyarországi honos tábornokok fő lakhelyévé leggyakrabban a két vesztes utódállam fővárosai váltak. Az új politikai keretek között a nyugalmazott tábornokok nem, vagy csak igen nehezen találtak meg helyüket, miközben többnyire anyagi bizonytalanság is osztályrészükül jutott. Sorsuk, haláluk a Monarchia végét is szimbolizálja – ez a kép vissza-visszatért a temetésükről szóló beszámolóiban. Megfigyelhető az is, hogy még a magyarul alig beszélő hazai honosságú tábornokok magyarságát sem tagadták a visszaemlékezések, sőt az elvesztett világháború ellenére általában sikeres parancsnokokként értékelték őket. Ebben az értelemben Trianon hatása ezekben az esetekben az ország újjászületésének esélyét testesítette meg – pozitív tartalommal feltöltve a békediktátum okozta veszteségeket.

²⁹ Uo., 130.

³⁰ Uo., 131.

IRODALOMJEGYZÉK

- BALLA Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai*, Budapest, Argumentum, 2010.
- VITÉZ CSASZKÓCZY Emil: Hazai Samu báró (1851–1942), *Magyar Katonai Szemle*, XII. évf., 1942/1, 656–658.
- HAJDU Tibor: A közös hadsereg tisztjei a dualizmus korában, *Századok*, CXXXI. évf., 1997/6, 1223–1264.
- LUDWIG JEDLICKA: Friedrich, in *Neue Deutsche Biographie*, Band 5, Berlin, Duncker & Humblot, 1961, 525.
- KOCSIS András: *A k. u. k. hadsereg az első világháborúban. Tények, vélemények*, PhD-disszertáció, kéziratban, Budapest, ELTE, 2001.
- LIGETI Dávid: Quieta non movere? Arz Artúr vezérezredes nyugdíjas évei (1918–1935), in Marinovich Endre (főszerk.): *Historia est lux veritatis. Szakály Sándor köszöntése 60. születésnapján*, Budapest, Magyar Napló – VERITAS, 2016, 227–229.
- LIGETI Dávid: *Előre Arz!*, Kolozsvár, Kriterion, 2019.
- M. TÓTH György: *A katonabáró. Szurmay Sándor, a Monarchia magyar hadvezére*, Budapest, MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár – Budapest Főváros XVI. kerületi Önkormányzata, 2017.
- MAGYAR László András: Nagyapám történeteiből. Hogyan lett Horthy Miklós Magyarország kormányzója?, *Holmi*, XXIV. évf., 2012/1, 72–75.
- NÁNAY Mihály: *Habsburg József főherceg. A katona és politikus*, Budapest, Unicus, 2018.
- POLLMANN Ferenc: *Balszerencse, semmi más? Tersztyánszky Károly cs. és kir. vezérezredes élete és pályafutása*, Budapest, Balassi, 2003.
- [Sz. n.]: Szurmay Sándor báró az elhunyt tábornagról, *Az Újság*, XXII. évf., 198. szám, 1924. szeptember 28., 4.
- [Sz. n.]: Eltemették Tamásy Árpád táborszernagyot, *Új Magyarország*, VI. évf., 28. szám, 1939. február 4., 9.
- [Sz. n.]: Dentai Rohr Ferenc báró, tábornagy (1854–1927), *Magyar Katonai Közlöny*, XV. évf., 1927/1, 1038–1039.
- [Sz. n.]: Meghalt Frigyes főherceg, *Pesti Napló*, LXXXVII. évf., 298. szám, 1936. december 31., 3.